

פרשת ויקהל-פקודי

שבת פרה

גליון מס' 16

שבת קודש

ר"ת	יציאה	כניסה	XX
6 55	6 22	5 14	ירושלים
6 57	6 25	5 22	תל אביב
6 56	6 24	5 23	טבריה

פנים חדשות

מצאנו במסכת כתובות (ז:) אין אומרים שבע ברכות א"כ באו פנים חדשות שלא היו בזמן החופה, ובשבת א"צ פנים חדשות. וכתבו שם התוספות שכתוב באגדה: "מזמור שיר ליום השבת" אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן, נאמר שירה! ומבארים התוספות שהסיבה של פנים חדשות היא, משום שמרבים שמחה בשבילי, לכן אומרים שוב שבע ברכות, ובשבת כבר מרבין בשמחה ובסעודה לכבוד שבת, לכן א"צ פנים חדשות אחרות!

וכך נפסק להלכה בדברי הטור אה"ע (סב, ח) שבת ויום טוב הם פנים חדשות לכן אומרים שבע ברכות, אבל בסעודה שלישית אין אומרים, כי אפשר לצאת במיני תרגימא. אמנם דעת הדרכי משה שגם בסעודה שלישית אומרים הואיל ויש דרשה יש גם ריבוי שמחה.

הבית יוסף בשם אורחות חיים כתב שיום טוב אינו פנים חדשות ולכן צריך שיבואו פנים חדשות כדי שיהא אפשר לומר שבע ברכות. ואין זו שיטה יחידאה, דמצאנו במקום אחר שהבית יוסף באור החיים (תקמו, ג) מביא בשם שו"ת הרשב"א (ז, ט) דמה שאסרו חכמים לשאת נשים במועד משום שאין מערבין שמחה בשמחה, אין הכוונה רק לערוך החופה במועד, אלא גם סעודת נישואין במועד אסורה. לכן אם ערכו החופה בערב יום טוב יש לערוך סעודת נישואין בערב יום טוב ולא ביום טוב עצמו. אמנם אם לא הספיקו, אפשר בדיעבד לעשות סעודת נישואין ביום טוב, ואם באו פנים חדשות אין להפסיד את השבע ברכות, הרי מוכח דכלי פנים חדשות. גם ביום טוב אין אומרים שבע ברכות א"כ שונה דין יום טוב מדין שבת וכדעת האורחות חיים!

ויש לתמוה טובא על שיטתם, הרי עונג שבת הוא רק מדברי קבלה, ואילו שמחת יום טוב היא דאורייתא, אם כן אם בשבת א"צ פנים חדשות משום שמרבים בסעודה ובשמחה, ק"ו שביום טוב מרבים בשמחה ולמה אין זה מספיק לומר שבע ברכות? למה צריך עוד פנים חדשות?

ובפשטות יש ליישב כי בשבת יש חובת פת, וביום טוב אין חובת פת, לכן אין זה סעודה חשובה בכדי שנוכל לומר שבע ברכות בלי אורחים חדשים (וכן דעת הרשב"א בעצמו שמוכא בבית יוסף או"ח (סימן קס"ח) וא"כ הרשב"א לשיטתו) אבל תירוצו זה קשה מאוד מכמה בחינות.

חדא א"כ בליל יום טוב ראשון של סוכות ושל פסח שיש כן חובת פת, צ"ל ששוב א"צ פנים חדשות, והרי הם לא חילקו בדבריהם? יתרה מזאת, הרשב"א מיירי שעשו החופה בערב יום טוב, והסעודה הראשונה בלילה, ואז הוא כתב שצריך פנים חדשות, וכי אפשר לומר שמיידי רק בחג שבועות שאין חובת פת ולא בסוכות ובפסח?

ותו, נכון שאין חיוב פת ביום טוב, ואין זה סעודה חשובה, אטו כשיש אורחים חדשים יש כן חיוב פת? אפשר לכבד אותם בריבוי בשר ויין וכל מיני מגדים ולא דוקא בפת? אם לשאר האורחים אין פת, למה שלאורחים חדשים יש כן פת? ועוד הרי דעת הטור כי בסעודה שלישית כן צריך פנים חדשות כי אפשר לצאת במיני תרגימא, ואם כוונתו לומר משום שאין חיוב פת, הרי גם ביום טוב אין חיוב פת ואעפ"כ הוא סובר שא"צ פנים חדשות??

או כבר פעם הרביעית בספר שמות שנצטוונו על שבת, בפרשת בשלח, יתרו, בפרשת כי תשא לפני חטא העגל, ובפרשת שלנו מיד אחרי חטא העגל! במסכת שבת (פו:) הגמרא מביאה הפסוק שבפרשת ואתחנן: "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך השם אלוך במרה!" והנה קריעת ים סוף היתה ביום רביעי כ"א ניסן, אחרי זה הלכו שלשה ימים במדבר בלי מים, והגיעו ביום כ"ד ניסן בשבת במרה, ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, אותו יום נצטוו על שבת!

התורה מדגישה שהמן התחילה לרדת ביום ט"ו אייר, ובשבת אחרי זה חיללו כבר את השבת כשיצאו ללקט את המן!

ומצאנו שוב במסכת שבת (ק"ח:) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטו בהן אומה ולשון שנאמר "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ... ומיד אחרי זה יובא עמלק! ויש להקשות הרי בין כ"ד ניסן לבין ט"ו אייר יש כבר יותר משתי שבתות שהם כן שמרו כמו שצריך, וא"כ איך הגמרא אומרת שאפילו השבת הראשונה לא שמרו? כך מקשים התוספות ונשאר בצ"ע!

אפשר להוסיף בקושיות בעזר השם, דשם בגמרא יש מאמר נוסף: אלמלא משמרין ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין, והרי בין התאריכים הנ"ל הם כן שמרו את השבת כהלכתן?

ועוד יש להקשות בדברי הגמרא יש קבלה בדברי חז"ל שעמלק בא על רפיון בתורה, וכמו שדרשו "ויסעו מרפידים" שנסעו מרפיון ידים בתורה, וכאן משמע שעמלק בא על חילול שבת, האם יש סתירה במאמרי חז"ל או שמא יש כאן התאמה בביטעמים הנ"ל?

בפרשת כי תשא "ומשה לא ידע כי קרן עור על פניו בדברו איתו" מאיפוא בא קרן אור זה? במדרש רבה (מז, ו) אמר ר"ל שנשתייר קמעה בקולמוסו, והעביר אותו על מצחו, ומזה קרן אור פניו. ומאידך בתוספות במסכת שבת (פח.) מבואר שאחרי חטא העגל, בני ישראל איבדו את כתריהם שקיבלו כשאמרו נעשה ונשמע, וכולן נטל משה ומזה קרן אור פניו!

ובספר חזון למועד מקשה קושיא עצומה, הרי הטעם מפורש בפסוק כי קרן עור פניו בדברו איתו, הואיל וזכה משה לדבר עם הקב"ה וזכה שהקב"ה ידבר איתו, מזה זכה לקרן עור פניו, מה לנו לחפש אחרי טעמים חדשים? (גם באבן עזרא כתוב בפשטות שקרן עור פניו משום דיבור השם ותו לא.)

אומר הבעל הטורים "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו" וסמך ליה שמירת שבת, לומר לך שאינו דומה קירון פנים בשבת לקירון פנים של חול. ואכן גמרא מפורשת היא במסכת בבא קמא (לוז.) שור שמועד לשבת אינו מועד לימות חול. מפרש רש"י שם, משום שבשבת הוא בטל ממלאכתו ולכן זחה דעתו עליו ונוגח. אמנם תוספות בשם ירושלמי מפרשים שבשבת השור לא מכיר ולא מזהה את האנשים שהוא רגיל בהם, כי לא דומה קרן אור פניהם בשבת כמו בחול, ומשום כך הוא מבולבל והוא נוגח, הרי יש נ"מ להלכה מדברי בעל הטורים. אין כאן רק מליצה בעלמא, אלא עומק גדול ונבוא לבאר בס"ד:

ועי"צ שלא עוסקים כלל בדיני סעודה, אלא בריבוי שמחה, ושמחה היא בבשר ויין ולא בפת, לכן בסעודה שלישית שאין כ"כ ריבוי שמחה כן צריך פנים חדשות, אבל ביום טוב שיש כן ריבוי שמחה, לכן א"צ פנים חדשות אף שאין חובת פת! ולפי זה שוב קשה, מה הסברא של האורחות חיים והרשב"א?

ראיתי שמביאים בשם דרכי נועם, ישוב נפלא לזה, מה שכתוב בדברי אגדה הוא דכשראה הקב"ה שנכנס שבת, אמר פנים חדשות באו לכאן ואז אמר שירה, במדרש הזה לא מוזכר ענין של שמחה ושל סעודה, זה תוספת ביאור של תוספות. ואכן הרשב"א שם בכתובות הביא דברי אגדה כמות שאין בלי שום תוספת, ומשמע דס"ל שאין שום קשר בין פנים חדשות לבין ריבוי הסעודה. לכן אפשר לומר שהסברא של פנים חדשות היא משום הנשמה היתרה שאנחנו מקבלים בשבת, ובוה נבין היטב את שיטת אורחות חיים והרשב"א, שרק בשבת יש נשמה יתרה, אבל ביום טוב אין, לכן ביום טוב פסקו שצריך פנים חדשות, נפלא מאוד!

אלא שיש בזה קושיא עצומה בשלמא בסעודה ראשונה של שבת יש נשמה יתרה חדשה לכן אומרים שבע ברכות, אבל בסעודה שניה אין נשמה חדשה, ולמה אומרים שוב שבע ברכות? בשלמא לפי דעת הטור והתוספות שהטעם מישום ריבוי שמחה, הרי קיימא לן שכבוד היום עדיף מכבוד הלילה, אבל לפי האורחות חיים והרשב"א מה מתחדש בסעודה שניה?

ונבוא אל המכוון בעזר השם מצאנו במסכת שבת (כה:) כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינים המצויצים ודומה למלאך השם צבקות, כאן המקור שבשבת היו לו פנים אחרות, פנים חדשות באו לכאן.

ומאידך מצאנו במסכת נדרים (טז:) דראתה מטרוניתא אחת את רבי יהודה שהיו פניו צהובים, אמרה לו אתה שיכור וגם מורה הוראה? אמר לה חכמת אדם תאיר פניו, מצאנו כאן שחכמת התורה משפיעה אפילו על חיצוניות, פנים חדשות באו לכאן. ויש להניח שרבי יהודה היינו גם רבי יהודה בר אלעאי, ודבר מעניין למדנו מזה שהפנים שלו השתנו מכוח קדושת השבת ומכח קדושת התורה, ולא מצאנו במצוות אחרות תופעה כזאת! יתכן לומר שהיא בהא תליא, קדושת השבת ובפרט השביתה ממלאכה מאפשרת גישה יותר פנימית לתורה ואז פנים חדשות באו לכאן, בשבת אדם משתנה לטובה כי הוא מחובר יותר לתורה! וככל שילמד תורה יותר, כך הוא ישתנה לטובה יותר!

וכך מצאנו במסכת שקלים (ח:) רבי יוחנן ראה את רבי אבהו בטבריא שהיו פנים מאירות, אמר לו שמא תורה חדשה מצאת? ענה לו, תוספתא עתיקתא מצאתי, קרא עליו חכמת אדם תאיר פניו. והנה עוד מצאנו בענין זה במסכת ב"ב (נח.) שופריה דרב כהנא כשופריה דרבי אבהו, ושופריה דרבי אבהו ושופריה דרבי אבהו כשופריה דיעקב אבינו. והנה בודאי שאין כוונת חז"ל כדרכן של הבריות לומר דפלוני דומה לאלמוני אלא כוונתם כדרכן של הבריות לומר לאלמוני, אלא כוונתם לומר שרבי אבהו היה כ"ה אוהב ושמח בתורתו שהתורה האירה לו פניו, כשם שיעקב אבינו שהיה עמוד התורה היה לו ג"כ פנים מאירות עד שאפילו המלאכים יתקנאו בו!

ותו במסכת ב"מ (פד.) כתוב שרבי יוחנן היה משפירי ירושלים, והקשה על זה הגמרא, הרי לא אמרו שופריה דרבי יוחנן כשופריה דרבי אבהו?

מתרצת הגמרא כי הדרת פנים לא היו לו, אין להבין הדברים כפשוטם, כי כידוע רבי יוחנן היה לו יופי מיוחד, עד שטעה בו ריש לקיש (לפני שחזר בתשובה) וחשב שזה אשה, וכמו כן ישב בשערי טבילה כדי שלבנות ישראל יהיו ילדים יפים כמוהו! אלא לכאורה הכוונה, אילולי דמסתפינא, שלמרות שאמרו חז"ל על רבי יוחנן אם יתן איש את כל הון ביתו, באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה, בוז יבוזו לו.

אבל רבי יוחנן היה בדרגה להבין שמחה רק עם תורה חדשה ורבי אבהו היה שמח אפילו עם תורה ישנה, לכן שופריה דרבי אבהו היה לו יותר הדרת פנים מאשר שופריה דרבי יוחנן! הרי פנים חדשות מתעצם בכח התורה!

עוד מצאנו בנדרים (לח.) אמר רבי יוסי בר חנינא, לא נתנה תורה אלא למשה וזרעו. וקשה, הרי כבר דרשו חז"ל מה אני בחינים אף אתם בחינים, א"כ משה רבינו כן הצטווה למסור וללמד את התורה, ואיך אפשר לומר שרק לו ולזרעו ניתנה התורה? ומתרצת הגמרא, שפלפול התורה ניתן רק לו ולזרעו, והוא נהג עין טובה ומסר לבני"גם פלפול התורה! וצ"ב לכאורה מה המקור של דברי חז"ל? איפה רמזו ענין זה בתורה? ויתכן שאפשר לפרש ע"פ מה שאמרו בשבת (פח.) שאחרי חטא העגל, משה רבינו נטל את כל הכתרים של כל כלל ישראל, ומזה זכה לקרני הוד, ומאידך אומרים בנוסח התפילה "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו" והיינו שהוא שמח רק בחלק שלו, ובשבת החזיר את הכתרים של בני"ג לבעליהן, ובוה הוא עבד נאמן. וזה הכוונה שרק למשה ניתן פלפולה של התורה, כי רק למשה יש כתרים והם הכלי להבנת הפנימיות של התורה. והוא נהג בעין טובה שמסר הפלפול לישראל, איך? על ידי שהחזיר להם את הכתרים בשבת!

ואולי זה עומק הביאור בדברי בעל הטורים, קרני הוד של משה באו מהכתרים ובזכותם זכה להבין פנימיות של התורה, וחכמת אדם תאיר פניו, ואת זה מסר לבני"ג, לכן גם הם זכו בשבת לפנים חדשות, כי גם להם יש גישה לפנימיות של התורה מכת הכתרים שזכו. נמצאנו למדים שהנשמה יתרה של שבת שנותן פנים חדשות, אינה אלא שתי כתרים שהחזיר משה, והפנים המאירות של השבת הן הן פירות של אותן כתרים, והיינו חיבור נכון ואמיתי לתורה!

לכן לפי הרשב"א ואורחות חיים גם בסעודה שניה בשבת א"צ פנים חדשות, כי הנשמה יתרה היא הפנים חדשות, ואע"פ שהיא כבר הגיעה בליל שבת, היא הולכת ומתעצמת בכח התורה שלומדים בשבת, והפנים חדשות של סעודה שניה אינן כמו פנים חדשות של הסעודה הראשונה. ולשיטתם ק"ו שבסעודה שלישית א"צ פנים חדשות, כי אז הנשמה יתרה מגיעה לשיא עוצמתה!

ונ"מ בין התוספות והרשב"א האם בסעודת פורים צריך פנים חדשות? לפי תוספות יש ודאי ריבוי שמחה, לכן א"צ פנים חדשות. אבל לפי הרשב"א אין נשמה יתרה בפורים לכן צריך כן פנים חדשות. (וראייתו בפוסקים שמסתפקים בדין זה, ואולי הספק הוא ממה שנחלקו כאמור התוספות והרשב"א).

ניתנה ראש ונשובה לתחילת דברינו, הקשר העמוק בין שבת לגאולה יובן ע"פ מה שאמרו חכמים "בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין" כידוע הגאולה תבוא כשיהיה נצחון סופי על היצה"ר, והניצחון הסופי על יצה"ר אפשרי רק בכח התורה, והחיבור האמיתי לתורה אפשרי רק בשבת, רק בכח הכתרים שהם החיבור בין השכל האנושי לבין החכמה אלוקית, לכן שמירת שבת כהלכתה פירושה הבנת הפנימיות של התורה, וזה מה שמביא את הגאולה!

הוא אומר שנצטוו על שבת במרה ביום כ"ד ניסן, ברור ששמרו את השבת, וברור שלמדו תורה אבל עדיין לא קבלו את הכתרים ולא יכלו להתחבר עד הסוף לתורה לכן עוד לא זכו לגאולה. ומובן גם כן כשאמרו שעמלק בא על רפיין בתורה וגם על חילול שבת, היינו הך שחוסר שמירת שבת כרוך בריפיון בחיבור לתורה.

הפסוק אומר שמה זכה לקרן הוד בדברו השם איתו, וכי זו הפעם הראשונה שהשם דיבר איתו? הביאור הוא שכשנשתכרו הלוחות הראשונות שוב השתלט מלאך השכחה על כלל ישראל, ובכדי לזכות לתורה צריך עמל גדול. בלוחות השניות התורה ניתנה סתומה וחתומה כדי לאפשר עמל זה, כעת הדיבור עם השם היה בגדר עמלה ופלפולה של תורה ואז חכמת אדם תאיר פניו. הוא אומר דיבור של השם והכתרים היינו הך, והם ביטוי לפלפולה של תורה שמאירה הפנים!